

Срђана Видовић*

Стручни чланак
УДК: 343.131.7
DOI: 10.46793/GP.1402.65V

КРШЕЊЕ ПРЕТПОСТАВКЕ НЕВИНОСТИ - ПРОБЛЕМ САВРЕМЕНОГ ДРУШТВА

*Рад примљен: 13. 04. 2023.
Рад исправљен: 21. 12. 2023.
Рад прихваћен за објављивање: 27. 12. 2023.*

Аутор се у овом раду бави актуелним проблемом у кривичним поступцима и то кршењем претпоставке невиности. Претпоставка невиности јесте основно људско право прокламовано Уставом Републике Србије, али и процесни институт у кривичном поступку који терет доказивања превађује на тужиоца. Циљ рада је био да се испита на који то начин у савременом друштву најчешће долази до кршења претпоставке невиности и који су механизми заштите. Аутор стога у првом делу рада најпре објашњава појам и примену претпоставке невиности, а потом презентује на који то начин у пракси долази до кршења претпоставке невиности. Актуелна пракса указује на то да су медији ти који у данашње време највише крше ову претпоставку, услед чега овакво поступање не само да представља кршење основних људских права учесника у поступку без адекватне санкције, него због самог значаја медија у друштву, исто креира изузетно опасну праксу којом се врши притисак на поступање суда чиме се нарушава правна сигурност.

Кључне речи: *претпоставка невиности, медији, кривични поступак, слобода изражавања, неприкосновеност достојанства.*

I УВОД

Поред тога што деценијама постоји конфликт између правничке и свих других јавности када је у питању претпоставка невиности и њено кршење, чини се да ова тема временом постаје све актуелнија. Разлог овоме је свеприсутна криза новинарства и сензационализам који у епохи интернета и друштвених мрежа одговорност према информацијама које се у јавности објављују често ставља у други план. Штавише, чини се да је одговорност

* Адвокат, vidovic23@yahoo.com.

према написаној и изговореној речи и њеним последицама по појединца потпуно маргинализована.

Јавност све више прихвата површност, а борба за клик на интернету постаје бескомпромисна. Све чешће смо сведоци трагедија које су директно узроковане спојем неодговорних објава и њиховом незаустављивом ширењу на друштвеним мрежама. Чини се да је управо у овој сфери потребно подсећање на чувену изреку да никада раније нисмо имали тако мало времена да урадимо толико много. Због свега овога правници имају посебну одговорност да сталним подсећањем на значај демократских тековина, а посебно основних људских права, дају свој допринос у заштити свих тих вредности.

Претпоставка невиности представља основно људско право сваког лица против којег се води кривични поступак, али је уједно и један од основних принципа кривичног поступка који терет доказивања у самом поступку преваљује на тужиоца. Основна сврха овог људског права, односно принципа, јесте да се нико не може сматрати кривим пре доношења правноснажне судске одлуке којом се утврђује кривица. Међутим, у пракси су честа кршења ове претпоставке, што погрешним означавањем лица против којих се води поступак, што навођењем детаља из поступка без услова и ограда, али у савременом друштву уз значај који медији имају, кршење претпоставке невиности је добило шири карактер и постало опасна појава.

Медији у последње време често унапред доносе пресуду, али и друштвену осуду учеснику кривичног поступка и пре самог доношења пресуде, што само по себи представља кршење основних људских права учесника у поступку са далекосежним последицама, али и опасност по утицај на независност и непристрасност поступајућег суда. Дакле, сами медији опструирају основни циљ претпоставке невиности, а који се огледа у томе да би ова претпоставка требало да спречи стигматизацију окривљеног као субјекта у кривичном поступку. Наиме, окривљени као процесни субјект би требало да остане „окривљени“ у оквирима кривичног поступка, јер у супротном, у случају доношења ослобађајуће пресуде, сатисфакција услед ослобађања је незнатна наспрам друштвене осуде и „медијског линча“ који окривљени у току поступка претрпи. Најчешће се то дешава означавањем лица у јавности законским терминима и то без „услова“ и „ограде“ (како је то утврђено у пракси Европског суда за људска права¹) и „пресуђивањем пре саме пресуде“.

Такође, за потребе рада проучена је и судска пракса у Републици Србији у погледу кршења претпоставке невиности, затим и пракса Европског суда за људска права, као и евентуални начини да се ова појава спречи или бар смањи на најмању могућу меру. Ово све како би била

¹ Наведени став је заузет у одлуци суда *Allenet de Ribemant против Француске* из 1955. године.

заштићена основна људска права учесника у поступку са једне стране, али и слобода изражавања и право на обавештеност, са друге стране.

II ПРЕТПОСТАВКА НЕВИНОСТИ

*Ei incumbit probatio qui dicit, non qui negat*²

Претпоставка невиности, као једно од основних људских права окривљеног, прати га од покретања кривичног поступка па до његовог правноснажног окончања судском одлуком.³ Најпре је у српском Закону о кривичном поступку претпоставка невиности била предвиђена као "претпоставка некривице", па се тако утврђивало да „нико не може бити сматран кривим за кривично дело док то не буде утврђено правноснажном пресудом“.⁴ Потом је измену у том погледу донео Устав из 2006. године, који је претпоставку некривице претворио у претпоставку невиности (члан 34. став 3.).⁵ У теорији се понекад истицало како се претпоставка невиности не може изводити из једне одредбе у којој се реч невиност и не помиње, међутим суштински разлике између појма невиности и некривице нема.⁶ Претпоставка невиности је предвиђена у корист окривљеног и означава се као један од услова равноправности окривљеног са овлашћеним тужиоцем у кривичном поступку.⁷

У нашем позитивном законодавству претпоставка невиности је дефинисана у три акта, а као што се може видети, суштински разлике између дефиниција и нема:

- према члану 34. став 3. Устава Републике Србије⁸ (у даљем тексту: Устав): „Свако се сматра невиним за кривично дело док се његова кривица не утврди правноснажном одлуком суда“.

- Европска конвенција о заштити људских права и основних слобода (у даљем тексту: ЕЗЉП) у члану 6. став 2. дефинише: „Свако ко је оптужен за кривично дело сматраће се невиним све док се не докаже његова кривица на основу закона“.⁹

² Терет доказивања лежи на оном ко тврди, а не на оном ко негира.

³ С. Бејатовић, *Кривично процесно право*, Београд, 2014, 199.

⁴ М. Срдиф, *Југословенски процесни закони, IV измењено и допуњено издање*, Београд 1993, 5.

⁵ М. Грубач, *Кривично процесно право*, Београд, 2011, 176.

⁶ М. Шкулић, *Кривично процесно право*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2015, 126.

⁷ П. Станојевић, Ч. Стевановић, *Кривично процесно право*, Приштина, 2010, 113.

⁸ Устав Републике Србије, *Сл. гласник РС*, бр. 98/2006 и 115/2021.

⁹ Конвенција о људским правима, *European Court of Human Rights, Council of Europe*.

- Законик о кривичном поступку¹⁰ (у даљем тексту: ЗКП) у члану 3. став 1. прописује: „Свако се сматра невиним све док се његова кривица за кривично дело не утврди правноснажном одлуком суда“.

Статус окривљеног, све док се његова кривица за кривично дело не утврди правноснажном одлуком суда, у интересу права и правде, мора бити статус *quo ante*, тј. статус у коме се однос између њега и кривичног дела које му се ставља на терет не опредељује на његову штету.¹¹

Претпоставком невиности се у првом реду искључује однос према кривичном делу као *crimina privata* и допушта утврђивање кривице и означавање кривцем само у оквирима *crimina publica*, након правноснажно окончаног поступка пред судом и по законом прописаној процедури.¹² Међутим, са практичне стране, претпоставка невиности је конституисана да заштити невино оптужене од повреде приватности и уопштено напада на људско достојанство због поступка који је у току.¹³

Европски суд за људска права указује на два аспекта претпоставке невиности: процесни - који се тиче кривичног поступка *in iudicio*; и општи - који се одражава на друге поступке и репутацију *erga omnes*.¹⁴ Дакле, уопштено гледајући - претпоставка невиности има за циљ да заштити окривљеног од тога да буде осуђен било пред судом, било у јавности, пре него што је поступак у коме се одлучује о његовој одговорности и започео, стога примарни адресати норме којом се предвиђа претпоставка невиности јесу суд, јавни тужилац, као и сви други државни органи.¹⁵

Претпоставка невиности упозорава државне органе који учествују у кривичном поступку да чињенично стање мора бити поуздано разјашњено, јер је могуће да је супротна претпоставка кривице окривљеног погрешна, па би упад у његова права био незаконит, ако суд на довољно убедљив начин не утврди да су испуњене све материјалноправне претпоставке кажњивости, а заједно с тим и све оне процесноправне претпоставке које оправдавају правилну и закониту осуду.¹⁶ Такође, пука чињеница да је неко лице сумњиво не даје право властима да га третирају другачије од осталих лица која нису осумњичена.¹⁷

¹⁰ Законик о кривичном поступку, *Сл. гласник РС* бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 - одлука УС и 62/2021 - одлука УС.

¹¹ Г. Илић *et al.*, *Коментар Законика о кривичном поступку*, Службени гласник, Београд 2022, 78.

¹² *Ibid.*

¹³ J. H. Wilkinson III, *The Presumption of civil innocence*, *Virginia Law review*, 2018, Vol. 104, Number 4, 589.

¹⁴ Г. Илић *et al.*, *op. cit.*, 79.

¹⁵ А. Јакшић, *Европска конвенција о људским правима коментар*, Правни факултет, Београд, 2006, 217.

¹⁶ Б. Чејовић, *Претпоставка невиности окривљеног*, Београд, 2009, 33.

¹⁷ J. Hage, B. Akkermans, *Introduction to law*, Springer International Publishing, 2014, 152.

У теорији кривичног права се оправдано истиче да је као последица претпоставке невиности и начин одлучивања суда када, након доказног поступка није доказано да је окривљени крив, што резултује ослобађајућом пресудом, чиме се изједначавају случајеви који ни логички, ни друштвено нису идентични, а то је случај у којем је доказано да је оптужени невин (нпр. доказани алиби) и случај у којем није доказано да је оптужени невин, него је остао оптерећен неким доказима, али они нису били довољни да убеди суд у његову кривицу.¹⁸ Овде, дакле, теорија истиче да као последица претпоставке невиности произлази начело *in dubio pro reo* (у сумњи у корист окривљеног), што је само донекле прихватљиво, будући да су природа и домен претпоставке невиности и начела *in dubio pro reo* суштински различити, иако имају исти циљ.

III СЛОБОДА ИЗРАЖАВАЊА И НЕПРИКОСНОВЕНОСТ ЉУДСКОГ ДОСТОЈАНСТВА

"Човека најлакше уништиш одузмеш ли му достојанство"

Устав у члану 46. прописује слободу мишљења и изражавања, на тај начин што се јемчи слобода мишљења и изражавања, као и слобода да се говором, писањем, сликом или на други начин траже, примају и шире обавештења и идеје. Устав такође прописује да се слобода изражавања може законом ограничити, ако је то неопходно ради заштите права и угледа других, чувања ауторитета и непристрасности суда и заштите јавног здравља, морала демократског друштва и националне безбедности Републике Србије. У члану 23. став 1. Устава прописана је неприкосновеност људског достојанства, које су сви дужни да поштују и штите.

У пракси често долази до колизије права на слободу мишљења и изражавања са правом на достојанство личности кроз претпоставку невиности, где се код поступајућих судова јавља дилема којем људском праву дати предност, односно када дође до сукоба ова два основна људска права коме пружити заштиту.

Право на достојанство личности, а које се огледа и кроз право на поштовање претпоставке невиности, увек и без изузетка мора бити неприкосновено, из разлога што штетне последице кршења претпоставке невиности, а самим тим и људског достојанства, имају далекосежније и неотклоњиве последице од ограничења права на слободу изражавања. Стога, границе слободе изражавања морају бити омеђене правом других лица на достојанство личности и претпоставку невиности.

¹⁸ Б. Чејовић, *op. cit.*, 22.

IV МЕДИЈИ

"The media's the most powerful entity on earth. They have the power to make the innocent guilty and to make the guilty innocent, and that's power. Because they controls the minds of the masses."
Malcolm X¹⁹

Члан 29. Закона о јавном информисању и медијима²⁰ (у даљем тексту: ЗЈИМ) пружа дефиницију медија - медиј је средство јавног обавештавања које речима, сликом, односно звуком преноси уреднички обликоване информације, идеје и мишљења и друге садржаје намењене јавној дистрибуцији и неодређеном броју корисника.

Члан 29. став 2. ЗЈИМ прописује да се медијима нарочито сматрају дневне и периодичне новине, сервис новинске агенције, радио-програм и телевизијски програм, њихова електронска издања и самостална електронска издања (уређивачки обликоване интернет странице или интернет портали), који су у складу са законом регистровани у Регистру медија и који речима, сликом или звуком преносе уреднички обликоване информације, идеје, мишљења и друге садржаје намењене јавној дистрибуцији и неодређеном броју корисника.

Устав прописује право на обавештеност у члану 51. и то тако што свако има право да истинито, потпуно и благовремено буде обавештен о питањима од јавног значаја и да су средства јавног обавештавања дужна да то право поштују, као и да свако има право на приступ подацима који су у поседу државних органа и организација којима су поверена јавна овлашћења, у складу са законом.

Право грађана да буду обавештени о питањима од јавног значаја остварује се путем медија, а дужност медија да то право поштују обухвата и извештавање о судским поступцима.²¹ Судски поступци су по правилу јавни, али већина грађана који су заинтересовани за њихов ток и исход се информисају путем медија.²²

Случајеви високог профила су увек били „златни рудник“ за медије, а током времена у потрази за публиком и ексклузивношћу, вести о кривичним поступцима почеле су да нуде више садржај емотивне природе, а мање садржај који у себи садржи информативне вредности.²³

¹⁹ Медији су најмоћнији субјект на свету. Они имају снагу да невинне учине кривим и криве да учине невиним, а то је моћ. Зато што они контролишу мишљења масе.

²⁰ Закон о јавном информисању и медијима, *Службени гласник РС*, бр. 83/2014, 58/2015 и 12/2016 - аутентично тумачење (ЗЈИМ).

²¹ К. Манојловић Андрић, *Границе дозвољеног коментарисања судских поступака у медијима*, Билтен Врховног касационог суда, бр. 4, 2019, Београд, 255.

²² *Ibid.*

²³ *The presumption of innocence and the media coverage of criminal cases*, Center for the Study of Democracy, 2021, 120.

V КРШЕЊА ПРЕТПОСТАВКЕ НЕВИНОСТИ

Претпоставка невиности је позив и обавеза да се оптужби и кривици која се оптужбом приписује окривљеном приступа без предрасуда, притисака, страха и повођења за ауторитетима проистеклим из официјелних својстава државних органа, власти или других извора друштвене моћи.²⁴ Упркос прокламацијама и значају који се у теорији придаје претпоставци невиности, свакодневни текстови у штампи који помињу „учиниоце кривичних дела“, фотографије осумњичених као и снимци „спектакуларних хапшења“ намећу питање практичног значаја и поштовања ове претпоставке.²⁵

Учешће медија у кривичном поступку, како у самој судници тако и ван ње, представља испуњење општег правила да је суђење јавно.²⁶ Генерално, национални судови подржавају учешће медија у свим случајевима због јавног интереса, међутим исти некада прејудуцирају исход поступка и крше право на приватност оптужених.²⁷

Управо из ових разлога многе законске одредбе садрже одредбе којима упућују средства јавног обавештавања на поштовање претпоставке невиности, па тако нпр:

- члан 3. став 2. ЗКП-а децидирано прописује да су државни и други органи и организације, средства јавног обавештавања, удружења и јавне личности дужни да се придржавају правила из става 1. овог члана (претпоставке невиности) и да својим јавним изјавама о окривљеном, кривичном делу и поступку не повређују права окривљеног;

- члан 73. ЗЈИМ прописује да у циљу заштите људског достојанства, као и независности, угледа и непристрасности суда или другог надлежног органа, нико се у медијима не сме означити учиниоцем кажњивог дела, односно огласити кривим или одговорним пре правноснажности одлуке суда;

- члан 140. ЗЈИМ чак прописује и прекршајну одговорност одговорног уредника медија у случају да се у објављеној информацији неко означи учиниоцем кажњивог дела, односно огласи кривим или одговорним пре правноснажности одлуке суда или другог надлежног органа. За овај прекршај прописана је новчана казна од 50.000,00 динара до 150.000,00 динара.

Упркос наведеним јасним и прецизним одредбама како ЗКП-а, Устава, тако и ЗЈИМ као *lex specialis-a*, медији су управо ти који најчешће крше претпоставку невиности. Према истраживањима Партнера за демократске

²⁴ Г. Илић *et al.*, *op. cit.*, 78.

²⁵ В. Бајовић, *Претпоставка невиности и слобода штампе*, Анали Правног факултета у Београду, бр. 1, 2008, Београд, 195.

²⁶ J. Edzie, *Disclosure of information and media coverage of criminal proceedings*, The presumption of Innocence and the media coverage of criminal cases, Center for the Study of Democracy, 2021, 21.

²⁷ *Ibid.*

промене у Републици Србији, које је спроведено у односу на укупно 14 медија у периоду од 25. маја до 31. августа 2015. године, констатовано је да је укупно у 83 текста повређена претпоставка невиности.²⁸ Такође, истраживање Савета за штампу које је спроведено у периоду од 31. јула до краја децембра 2021. године је указало на пораст броја кршења Кодекса новинара Србије и то је констатовано да је Кодекс у том периоду прекршен укупно 5.715 пута, док је 2020. године забележено 3.724 таквих случаја, при чему се кршење Кодекса углавном односи на кршење претпоставке невиности.²⁹

Медији су, дакле ти, који у пракси најчешће крше претпоставку невиности, будући да зарад већег тиража или већег броја гледалаца, злоупотребљавају слободу изражавања односно право на обавештеност на штету самог учесника у поступку. Наиме, нити један предмет већег значаја, било због самог лица против којег се води поступак, било због запређене казне или детаља који привлаче пажњу јавности, не може проћи без сензационалистичких наслова и "извођења доказа" од стране самих медија. Овакво поступање представља озбиљан проблем у савременом друштву, будући да један новински текст неке може трајно и неповратно да наруши углед и репутацију коју ужива у друштву, без обзира на коначан исход самог судског поступка, а са друге стране створи притисак на поступајући суд у предмету.

Дакле, највећу опасност по претпоставку невиности представља медијизација кривичног поступка, нарочито саопштења полиције, државног тужилаштва која се дају медијима, али и само извештавање медија о акцијама полиције, тужилаштва, па и извештавање из појединих фаза кривичног поступка.³⁰ Овде, наиме, постоји неспорно право, као и заинтересованост јавности да буде информисана, али и тренд ка објављивању спектакуларних случајева и резултата истражних радњи који могу да имају за последицу повреду права окривљеног.³¹

Право грађана на обавештеност и слобода медија су такође као и претпоставка невиности, једна од основних Уставом гарантованих права приликом чега иста са претпоставком невиности долазе у колизију, те неминовно у пракси долази до нарушавања претпоставке невиности. Из тог разлога, да би се остварило право на информисаност грађана, а уједно и право на поштовање достојанства личности, неопходно је о кривичним поступцима извештавати објективно, непристрасно, без прејудуцирања коначне одлуке, без

²⁸ У медијима 83 прекршаја претпоставке невиности - https://rtv.rs/sr_lat/drustvo/u-medijima-83-prekršaja-pretpostavke-nevinosti_713539.html, датум посете: 02. 02. 2023.

²⁹ Савет за штампу: Новине све чешће крше претпоставку невиности - <https://savetzastampu.rs/pres/savet-za-stampu-novine-sve-cesce-krse-pretpostavku-nevinosti/>, датум посете: 02. 02. 2023.

³⁰ А. Јакшић, *op. cit.*, 221.

³¹ *Ibid.*

навођења шта је несумњиво, а шта сумњиво, те уз одговарајуће услове и ограде када се користи правна терминологија.

Један од првих примера из праксе наших судова где се суд бавио питањем претпоставке невиности јесте пресуда Врховног суда Југославије.³² Наиме, у образложењу наведене одлуке, а у погледу кршења претпоставке невиности, суд је навео следеће: „Приказивање окривљеног током истраге као криминалца који је учинио тешко кривично дело против службене дужности супротно је одредби да нико не може бити сматран учиниоцем кривичног дела, док се то не утврди правноснажном пресудом. Овакви натписи су штетни, а нарочито су штетни ако лице које се приказује као несумњиви кривац касније буде ослобођено. Обавештавање грађана путем штампе о току поступка у појединим кривичним стварима потребно је и дозвољено, али је нужно да се оно врши објективно и без прејудуцирања кривице оптуженог и судске одлуке. Супротан поступак може донети знатну и ненадокнадиву штету правима и интересима грађана. Новинар треба објективно да изложи ставове оптужбе и одбране и изведене доказе, избегавајући употребу израза и коментара који приказују окривљеног као несумњивог учиниоца кривичног дела за које је оптужен“.³³

Из актуелне праксе као занимљив свакако се издваја поступак који се водио пред Првим основним судом у Београду (под бројем 32 К. 1040/2014), а који је окончан правноснажном ослобађајућом пресудом од 06. децембра 2016. године. У овом поступку забележена је опасна пракса која је тема овог чланка. Наиме, у моменту одређивања притвора према окривљеном из наведеног предмета и то 2014. године новински чланци су били препуни сензационалистичких наслова који су окривљеног означили несумњиво одговорним за извршење кривичног дела, уз пратеће текстове. Овакви наслови и чланци, само на бази чињенице да је према лицу одређен притвор, преплављивали су данима новине, друштвене мреже и веб-портале, да би након што је поступак правноснажно окончан ослобађајућом пресудом, то у медијима прошло неопажено, а захтеви окривљеног за накнаду нематеријалне штете услед кршења претпоставке невиности одбијени као неосновани. У овом предмету (као и у мноштву других) ослобађајућа пресуда није била довољна сатисфакција за учињене повреде људских права учесника у поступку на чију част и углед су се медији данима и месецима обрушавали за време трајања поступка.

Претпоставку невиности, као што се може видети, медији најчешће крше објављивањем тешких квалификација на рачун учесника у поступку чија кривица још није утврђена.

Ово није случај само код нас, и у Црној Гори невладина организација "Акција за људска права" је спровела истраживање од септембра 2012. године

³² Одлука ВСЈ Кж бр. 47/65.

³³ М. Шкулић, *Коментар Законика о кривичном поступку*, Службени гласник РС, Београд, 2007, 44.

до септембра 2014. године, те утврдила да су медији ти који најчешће крше претпоставку невиности.³⁴ У Енглеској због овакве праксе постоји могућност обуставе поступка због његове „непоправљиве злоупотребе“ у случају да је публицитет у толикој мери узео маха да је доведено у питање право окривљеног на правично и непристрасно суђење.³⁵ У Француској се иронично истиче да су судије и тужиоци постали шоумени и јавне личности, због честог појављивања у медијима, а да су новинари постали и истражитељи и судије, који неретко решавају случај и пре него што се покрене кривични поступак.³⁶

Европски суд за људска права је истакао да у извештавању о случајевима који су у току, штампа не сме прекорачити границе неопходне за очување права на правично суђење, чак и када изјаве не потичу од званичника у систему правосуђа (*ЕСЈП, Krone Verlag GmbH & Co. KG против Аустрије*, 39069/97, 11. децембар 2003; *Bladet Tromsø и Stensaas против Норвешке*, 21980/93, 20. мај 1999).³⁷

Повреда претпоставке невиности постоји када се у наслову и тексту чланка објављеног у дневним новинама одређено лице третира као учесник криминалне групе, иако против тог лица није донета правноснажна осуђујућа пресуда, па чак није ни покренут кривични поступак у вези с описиваним догађајем, без обзира на чињеницу што је текст објављен у складу са званичним саопштењем МУП-а (АСБ, Гж бр. 6192/10 од 9. фебруара 2011).³⁸

Стога, да у пракси имамо један од 100 оваквих случајева да одређен притвор или покренута истрага, на основу којег медији креирају јавно мњење и мишљење о судском поступку, на крају заврши ослобађајућом пресудом, штета која у тој ситуацији наступи за окривљеног је немерљива и непоправљива. Штавише, према члану 202. став 4 Устава одступање од претпоставке невиности није дозвољено ни у ванредном ратном стању.

Ако придодемо свему наведеном чињеницу да живимо у свету друштвених мрежа, где се све ове информације и новински чланци, деле брзином светлости, јасно је да ови чланци не заврше само код читалаца конкретног листа, него заврше на десетинама, стотинама, па и хиљадама других налога на друштвеним мрежама.

Са друге стране судски поступци су показали да је накнада нематеријалне штете у случајевима повреде претпоставке невиности симболична, те да се истом не постиже сврха. Наиме, судска пракса показује да и онда када се

³⁴ Вуковић Д. Буљан, *Мониторинг новинарских саморегулаторних тијела у Црној Гори 2012-2014*. НВО Акција за људска права - http://www.hraction.org/wp-content/uploads/2014/06/HRA_Monitoring_2012-14.pdf, датум посете: 02. 02. 2023.

³⁵ В. Бајовић, *op. cit.*, 206.

³⁶ М. Lemode, *Justice and the media*, European Criminal Procedures (ed. M. D. Marty - J. R. Specer), Cambridge University Press, Cambridge, 2002, 708. Нав. према: В. Бајовић, *op. cit.*, 207.

³⁷ Г. Илић *et. al.*, *op. cit.*, 80.

³⁸ *Ibid.*, 86.

призна нематеријална штета иста не премашује износ од 200.000,00 динара (Пресуда ВКС Рев 1280/2020 од 08. јула 2020. године), док је у већем броју предмета захтев за накнаду нематеријалне штете одбијен као неоснован, због посебно проблематичног начина доказивања претрпљене нематеријалне штете која се не претпоставља, него доказује саслушањем парничне странке, док је питање материјалне штете често скопчано са проблемом доказивања узрочно-последичне везе.

У том смислу сензационалистички наслови и текстови, који крше претпоставку невиности, а који привлаче велики број читалаца, не повлаче за собом одговарајуће санкције, будући да је обештећење симболично и често је зарада услед објављивања таквог чланка и већег тиража већа од износа обештећења.

Такође, мана са прекршајним поступцима који представљају један од механизма заштите претпоставке невиности, јесте општепознати проблем са кратким роковима поступања. Наиме, релативна застарелост за покретање и вођење прекршајног поступка износи једну годину, а апсолутна застарелост две године, што у пракси доводи до великог броја обустављених прекршајних поступака због наступања апсолутне застарелости.³⁹ Стога би у принципу, медији морали да одмере чему дати предност када до повреде дође - праву личности или јавном интересу, а правосуђе би морало осигурати да што мање информација о поступку допре до јавности у раној фази поступка.⁴⁰

VI НЕЗАВИСНОСТ СУДА

Сензационалистички наслови и објаве, такође врше и својеврстан притисак на поступајући суд у датом предмету. Ово из разлога што би се на рачун судије, који у пресуди „не дели мишљење јавности“, могле наћи оштре критике у медијима. Овакве критике се најбоље могу избећи уколико одлука буде баш у складу са ставом јавности, која је *apriori* заузела став о кривици учесника поступка, због стварања предубеђења у јавности о кривици учесника у поступку.

У пракси Европског суда за људска права сусрећемо се са ставом да се забрана кршења претпоставке невиности може стриктно односити само на јавна лица (ЕСЉП *Butkevicius против Литваније*, 48297/99, 26. март 2002), а да иступе приватних лица треба посматрати у вези с правом на слободу

³⁹ Закон о прекршајима, *Сл. гласник РС*, бр. 65/2013, 13/2016, 98/2016 - одлука УС, 91/2019, 91/2019 - др. закон и 112/2022 - одлука УС) у члану 84. став 1. прописује: „Прекршајни поступак не може се покренути нити водити ако протекне једна година од дана када је прекршај учињен“, док у ставу 7. прописује: „Покретање и вођење прекршајног поступка застарева у сваком случају кад протекне два пута онолико времена колико се по закону тражи за застарелост“.

⁴⁰ M. Varga, *Im Namen der Medien ergeht folgendes Urteil, Pressefreiheit vs. Persönlichkeitsrecht*, Projektarbeit, München, GRIN Verlag, 2012, 4.

изражавања (члан 10. ЕЗЛП), укључујући и право на коментарисање кривичног поступка, рада судија и деловања правосуђа у целини.⁴¹ У зависности од обима и природе коментарисања, Европски суд за људска права је нашао да у неким случајевима право на слободу изражавања може угрозити правичност поступка (ЕСЛП, *Lavents против Летоније*, 58442/00, 28. новембар 2002.).⁴² Дакле, слобода изражавања која није омеђена другим људским правима, не само да може погодити појединца, него може угрозити и правичност самог судског поступка.

Такође, Европски суд за људска права је у предмету *Рибемонт против Француске* констатовао повреду претпоставке невиности на тај начин што су неки од највиших службеника француске полиције, без икаквих ограничења и резерви спомињали подносиоца представке као подстрекача убиства, а самим тим и саучесника у убиству. На овај начин је била јасно проглашена кривица подносиоца представке, која је пре свега охрабрила јавност да верује у његову кривицу, те унапред извршила процену чињеница меродавних судских власти, чиме је додатно извршен притисак на суд у погледу одлуке.⁴³ У овом предмету подносиоцу представке је досуђена нематеријална штета у износу од 2.000.000,00 француских франака на име накнаде штете, што би износило око 304.000,00 евра (што показује разлику у односу на наше судове).

VII ЗАКЉУЧАК

Претпоставка невиности има двојаку функцију и то једну процесну, која се односи на питање терета доказивања у судском поступку, и другу, која се огледа у томе да је основно људско право учесника у поступку да се сматра невиним све док другачије не буде утврђено правноснажном судском одлуком. У савременом друштву медији су заступљени на сваком кораку, те тако сваки кривични поступак који је из неког разлога интересантан јавности, буде подробно медијски испраћен уз врло често кршење претпоставке невиности. Ретки су случајеви када се ова пракса користи у обрнутом смеру, али у задње време расте број и таквих случајева, где се медији користе као полигон да се ван судског поступка створи предубеђење јавности о невиности окривљеног - чему такође није место у медијима.

Да би се ова опасна пракса, која не само да погађа самог учесника поступка изопштавањем истог из друштва, стварајући му материјалну и нематеријалну штету, него доводи у питање и правичност самог поступка, спречила потребно је извршити одговарајуће промене како законодавне природе, тако и уједначавањем судске праксе. Наиме, чини се да је прекршајни поступак

⁴¹ Г. Илић *et. al.*, *op. cit.*, 80.

⁴² *Ibid.*

⁴³ ECHR *Allenet de Ribemont v. France*, захтев бр. 15175/89, пресуда од 10. фебруара 1995.

неделотворан како због кратких рокова поступања, тако и због казне која је прописана у најмањем износу у ЗЈИМ, где је потребно извршити одговарајуће промене и увести већу одговорност медија за кршење ове претпоставке.

Такође и сама судска пракса у погледу накнаде материјалне и нематеријалне штете мора бити конзистентна и једнообразна. Новчани износи који се досуђују не би смели бити симболични, а у ситуацији када су у колизији претпоставка невиности, односно неприкосновеност људског достојанства, с једне стране, и слобода изражавања, односно право на информисаност, са друге стране, предност несумњиво треба дати људском достојанству и заштити истог (у погледу чега не постоји јединствена судска пракса).

У погледу заштите претпоставке невиности Кривични законик прописује и кривично дело Ометање правде у члану 336б КЗ-а, који у ширем смислу санкционише ометање вођења судског поступка. Кршење претпоставке невиности и медијска извештавања уз помпезне наслове, доношењем пресуде пре одлуке суда, свакако се могу подвести под ометање вођења судског поступка и то директним мешањем у независност и непристрасност суда. Међутим, поставља се питање који је то број осуђених за ово кривично дело или који је то број поступака који су покренути уопште због овог кривичног дела. Стога се чини да је и овај вид заштите претпоставке невиности неделотворан.

Дакле, поред одговарајућих измена закона којим би се увела већа одговорност медија за утврђено кршење претпоставке невиности, потребно је и уједначавања судске праксе у погледу накнаде штете, како иста не би била илузорна. Да би се спречило кршење претпоставке невиности морало би да се поради и на медијској култури, те да извештавања о судским поступцима буду праћена уз иницијале учесника поступка (као што је случај у Немачкој), као и да се детаљи износе пажљиво уз услове и ограде, без прејудуцирања исхода самог поступка и кривице окривљеног. Уједно, судска пракса би морала бити подељена у погледу тога да кршење претпоставке невиности нема везе са коначним исходом кривичног поступка, тј. да доношење осуђујуће пресуде по окончању кривичног поступка не аболира кршења претпоставке невиности у току самог поступка.

Само на тај начин, уз адекватну судску праксу, законску регулативу и културу медија, можемо очекивати да ће слобода изражавања и право на информисаност бити у пуном обиму заступљени, а истовремено да то неће бити на штету достојанства учесника у поступку.

Srdana Vidović*

VIOLATION OF THE PRESUMPTION OF INNOCENCE - A PROBLEM OF MODERN SOCIETY

Summary

In this article, the author presents the current problem in criminal proceedings, namely the violation of the presumption of innocence. This legal principle is a fundamental human right proclaimed by the Constitution of the Republic of Serbia and also the principle of a criminal proceeding that places the burden of the proof on the Prosecutor. The author's aim is to examine how the presumption of innocence is frequently violated in modern society and to explain the protection mechanisms against it. Therefore, the first part of the article describes the term and purpose of the presumption of innocence and then presents the most common way of its violation. Current practice indicates that the media are the ones who violate this presumption the most. The importance of media is well-known in modern society, so the fact that they are the most common violators is dangerous. Besides the fact that this behavior represents a violation of human rights, it could also make a prohibited impact on the judges in the criminal proceeding. Additionally, it could jeopardize legal certainty.

Key words: *a presumption of innocence, media, criminal trial, freedom of expression, inviolability of human dignity.*

* Lawyer.